

1. ZOOGDIEREN

Aanvullende gegevens zijn beschikbaar in factsheet 14 "[Biodiversiteit : monitoring van de soorten](#)" (2015).

Alle inheemse zoogdieren worden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschermd door de Ordonnantie van 29.08.91. Er kunnen evenwel afwijkingen worden toegekend om redenen die te maken hebben met de Volksgezondheid, zoals bijvoorbeeld voor de rattenbestrijding.

De verzameling en de synthese van de wetenschappelijke informatie over de zoogdieren werd toevertrouwd aan een team van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN). Deze studie werd uitgevoerd tussen 1997 en 2000 en was er in de eerste plaats op gericht een betrouwbare inventaris op te stellen van de aanwezige diersoorten door oude en actuele gegevens samen te brengen. De compilatie en de wetenschappelijke interpretatie van heel wat gegevens waarover onder andere de boswachters en de natuurverenigingen beschikten, maakten een vrij correct en gestructureerd overzicht mogelijk.

Na deze compilatie werden deze gegevens ook gebruikt, zoals voor de samenstelling van een catalogus van de belangrijkste habitats voor de zoogdieren, de opstelling van lijsten met risicofactoren en met suggesties voor de inrichting en het beheer van de habitats.

1. Inventaris

De zoogdierenfauna in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt 48 soorten (inclusief 6 waarschijnlijke soorten) wat een vrije grote diversiteit vertegenwoordigt, gelet op de geringe oppervlakte van het Gewest (160 km²). 9 soorten zijn uitgestorven of bijna zeker uitgestorven zijn. Deze fauna is uitzonderlijk rijk aan handvleugeligen (vleermuizen), met de, minstens waarschijnlijke, aanwezigheid van 17 van de 19 soorten die de Belgische fauna telt. Deze rijkdom kan worden verklaard door de zeer hoge biologische waarde van het Zoniënwoud en door de aanwezigheid van gunstige jachtterreinen aan de randen ervan, vooral boven en rond de vijvers van het stroombekken van de Woluwe. Ook de aanwezigheid van tal van oude, holle bomen vormt voor de meeste vleermuizen een belangrijk element. Deze rijkdom aan vleermuizen was onder andere bepalend voor de identificatie van de Speciale Beschermingszones, die werden voorgesteld aan de Europese Commissie in toepassing van de Habitat- richtlijn 92/43/EEG (zie verder alsook de fiche in het rapport Grondgebruik).

De stedelijke populaties van de vos (*Vulpes vulpes*), de egel (*Erinaceus europaeus*) en de rode eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) en de voorstadpopulaties van de ree (*Capreolus capreolus*) zijn eveneens goed vertegenwoordigd. De marterachtigen daarentegen (steenmarter, bunzing, hermelijn, ...) lijken relatief zeldzaam, vergeleken met in andere steden. De jongste jaren is er in de stad een stijgende toename vast te stellen van egel en de rode eekhoorn. Deze positieve evolutie is mogelijk door de aanwezigheid van parken en de grote oppervlakte van tuinen en privé-terreinen, maar ook door de wettelijke bescherming die deze soorten sinds 1991 genieten en de verbetering van de ecologische kennis van de beheerders van de groene ruimten.

2. Habitats van de zoogdieren

De studie heeft de aanwezigheid van elke soort in het Gewest vastgesteld volgens de verschillende types van groengebied alsook buiten de groengebieden.

Voor de zoogdieren in het Gewest zijn het Zoniënwoud en de groengebieden aan de rand ervan bijzonder belangrijk, net als de andere bossen, de aquatische en vochtige milieus en het struikgewas (bosjes, kreupelhout, bodembedekking en heideveld). Het struikgewas is zeer belangrijk voor de egel en de marterachtigen. Residueel grasland is essentieel voor de haas (*Lepus europaeus*) en de oogstmuis (*Mycromis minutus*). De vijvers en de waterlopen vormen het jachtgebied van de vleermuizen (waar ze zich komen voeden) en de habitat van de waterspitsmuis (*Neomys fodiens*) en de bunzing (*Mustela putorius*) bijvoorbeeld.

3. Bedreigde diersoorten

Een "rode lijst" is een lijst met de bedreigde diersoorten volgens verschillende categorieën van bedreiging, zoals oorspronkelijk opgesteld door de IUCN. Om rekening te houden met de specifieke stedelijke context van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, werden de categorieën van bedreiging hoofdzakelijk aangepast op basis van de beste expertise van de specialisten. Deze categorieën van bedreiging zijn, in oplopende volgorde van bedreiging: zeldzaam (Z), kwetsbaar (K), met uitsterven bedreigd (U), met onzeker statuut (?) en uitgestorven diersoort (Ui).

De lijst van de bedreigde diersoorten in het Gewest, opgesteld in 1998 en geactualiseerd in 2003 in het kader van het onderzoek van de OESO en EUROSTAT, is hieronder opgenomen.

Tabel 1.1 : Lijst van de bedreigde zoogdieren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, opgesteld in 1998 actualisatie in 2003 (onderzoek OESO/EUROSTAT)

Soort	Bedreiging	Soort	Bedreiging
Arvicola terrestris Woelrat	?	Myotis dasycneme* Meervleermuis	K
Barbastella barbastella* Mopsvleermuis	U	Myotis emarginatus* Ingekorven vleermuis	K
Capreolus capreolus Ree	K	Myotis myotis* Vale vleermuis	U
Clethrionomys glareolus Rosse woelmuis	?	Myotis mystacinus* Baardvleermuis	K
Crocidura leucodon Veldspitsmuis	Z	Myotis nattereri* Franjestaart	K
Crocidura russula Huisspitsmuis	?	Neomys fodiens Waterspitsmuis	Z
Eliomys quercinus Eikelmuis	Z	Nyctalus noctula* Rosse vleermuis	K
Eptesicus serotinus* Laatvlieger	K	Nyctalus leisleri* Bosvleermuis	U
Lepus europaeus Haas	U	Pipistrellus nathusii* Nathusius' dwergvleermuis	K
Martes foina Steenmarter	K	Pipistrellus pygmaeus* pygmaeus' dwergvleermuis	?
Micromys minutus Dwergmuis	U	Pitymys subterraneus Ondergrondse woelmuis	?
Microtus agrestis Aardmuis	?	Plecotus auritus* Grootoorvleermuis	U
Microtus arvalis Veldmuis	?	Plecotus austriacus* Grijze grootoorvleermuis	?
Muscardinus avellaninus Hazelmuis	Ui	Mustela putorius Bunzing	Z
Mustela erminea Hermelijn	K	Rattus rattus Zwarte rat	U
Mustela nivalis Wezel	Z	Sorex araneus Bosspitsmuis	?
Myotis bechsteini* Bechsteins vleermuis	?	Sorex coronatus? Tweekleurige bosspitsmuis	?
Myotis brandtii* Brandts' vleermuis	?	Sorex minutus Dwergspitsmuis	Z
Myotis daubentoni* Watervleermuis	K		

Toenemende bedreiging :

Z: zeldzame soort ; K: kwetsbare soort ; U: uitstervende soort ; ? : soort met onbepaald statuut ; Ui: uitgestorven soort

* : Vleermuis

Een groot aantal zoogdiersoorten is bedreigd: van de 48 soorten die (wellicht) nog aanwezig zijn in het Gewest zijn er 36 bedreigd, wat neerkomt op 77%:

- 7 zijn in gevaar
- 11 zijn kwetsbaar
- 6 zijn zeldzaam
- 12 hebben een onbepaald statuut van bedreiging

Belangrijke factoren die druk uitoefenen op de zoogdieren, zijn de teruggang, de versnippering en de aantasting van de habitats, met name in de open en vochtige milieus, maar ook, ondanks een recente stabilisatie, van de bosmilieus. Dit verlies en deze aantasting van de habitats zijn zeer groot in een stedelijk gewest zoals Brussel. Hoewel beboste oppervlakten zich min of meer hebben gestabiliseerd in de tweede helft van de 20ste eeuw, hebben de vochtige milieus, de struikgewassen en de graslanden in dezelfde periode een vrijwel totale vernietiging doorstaan. Anderzijds is een van de oorzaken van de relatief geringe aanwezigheid van zoogdieren in het centrum en zelfs in de rand, naast de sterke verstedelijking, het gebrek aan continuïteit tussen de groengebieden en aan verbindingen tussen deze groengebieden en de halfverstedelijkte rand.

Zwerfhonden en honden die niet aan de leiband worden gehouden, brengen de fauna, waaronder de zoogdieren, ernstige schade toe. Ze vormen zeker een bepalende factor voor de verarming van de fauna van de openbare groengebieden.

De invloed van het verkeer op de fauna uit zich onder andere in ongevallen en vervuiling, met inbegrip van geluidsvervuiling en versnippering van de habitats. De ernstige gevolgen op de egel zijn goed gedocumenteerd en we kunnen ervan uitgaan dat het verkeer een belangrijke invloed heeft op heel wat andere zoogdiersoorten, zoals de rode eekhoorn, de ree, de vos en de marterachtigen.

De beheersmaatregelen die het statuut van de zoogdierenfauna zouden kunnen handhaven of verbeteren, hebben betrekking op het bosbeheer, in het Zoniënwoud en in de grote bos- of bomenparken, met name door het behouden van oude of holle bomen en het beheer van de open plekken in het bos. Daarnaast moeten de resterende overgangsmilieus langs de woudzomen, zoals het Vorsterijplateau bijvoorbeeld, worden bewaard.

De beheersmaatregelen hebben eveneens betrekking op het beheer van de watervlakken en de waterlopen en op het behoud of de creatie van onbebouwde open ruimten die bestemd zijn voor struikgewassen en grasland.

Het herstel van de continuïteit tussen de groengebieden en het behoud van de binnenkanten van de huizenblokken die een belangrijke archipel van groengebieden in Brussel vormen, staan centraal in het programma "Groen Netwerk" (zie fiche 6 van het Schriftje "Grondgebruik en landschappen in Brussel"). Ze zijn positieve elementen die de aanwezigheid van de zoogdieren en van de rest van de fauna en de flora bevorderen.

4. Grote fauna: vossen en reeën

Sommige soorten, zoals de vos en de ree, werden meer in detail bestudeerd.

4.1. De vos

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en meer bepaald het Zoniënwoud, herbergt een groot aantal vossen. Dit roofdier komt veel voor op het platteland en in de bossen en laat zich zelden opmerken in een stedelijk milieu. Het beschikt echter over een groot aanpassingsvermogen en heeft de bossen en de halfverstedelijkte buitenwijken rondom de steden ingepalmd. De vossen leven er in gemeenschap op territoria die veel kleiner zijn dan op het platteland.

In de nabijheid van bosgebieden (Zoniënwoud, Ukkel) en/of zeer bosrijke parken (vb.: park van Woluwe) worden vaak vossen opgemerkt bij het vallen van de avond. Deze, minder schuwe, soort heeft zich aangepast aan de mens en profiteert van de overvloed aan voeding in de stad (met inbegrip van de vuilnisbakken!). Als hij in normale aantallen voorkomt en buiten de verspreidingsgrenzen van hondsdomheid blijft, speelt de vos een ecologische rol die op prijs wordt gesteld, aangezien hij meewerkt aan de regulering van de populaties

van kleine zoogdieren, vogels, enz.. Hij valt bij voorkeur zwakke of zieke dieren aan en laat op die manier de wet van de natuurlijke selectie ten volle spelen. Voor het onderzoek naar de exacte verspreiding van het dier en de dichtheid van zijn populatie werd een overeenkomst afgesloten met het Pasteur-instituut.

De vos dringt al diep door in het stadsmilieu: hij werd opgemerkt tot aan het Jubelpark waar hij kwam via het Woluwepark, en tot aan het Leopoldstation, dat hij wellicht bereikte door de dichtbegroeide spoorwegbermen te volgen. De lineaire elementen van het "groene netwerk", zoals de bermen, maken het de dieren zeer gemakkelijk om door te dringen in de stad.

Zwerfhonden of honden die niet aan de leiband worden gehouden, vormen een groot gevaar voor de vos. Anderzijds worden jonge vossen bijzonder vaak aangereden door wagens in de periode waarin ze op zoek gaan naar een leefruimte.

Geen enkel geval van hondsdolle vossen werd gemeld in het Gewest. De enige gevallen die werden geregistreerd in België, situeerden zich ten zuiden van de as Samber en Maas. Om een gezonde situatie te behouden, wordt van alle dood aangetroffen vossen de doodsoorzaak nagegaan.

Via informatieavonden voor het publiek tracht men de ongegronde, maar nog vaak aanwezige angst, vooral voor hondsdolheid, te doen verdwijnen. Als gevolg daarvan staan meer en meer inwoners positief tegenover de aanwezigheid van dit dier in de stad. De afdeling "Groene ruimten" van het BIM voerde overigens, met succes, testen uit met een prototype van een kippenhok dat niet bereikbaar is voor vossen.

4.2. 4.2. De ree

De ree is het laatste grote wilde zoogdier van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het is opmerkelijk dat een dergelijke diersoort heeft kunnen overleven aan de rand van de stad. Ook hier wordt op dit moment een studie uitgevoerd om de dichtheid van de populatie vast te stellen, hoofdzakelijk op basis van observaties door de boswachters en vanaf 2003 ook op basis van systematische registraties.

Op dit moment wordt de reeënpopulatie geraamd op 150 exemplaren voor het hele Zoniënwoud, waarvan ongeveer een derde (50 tot 60 exemplaren) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hun dichtheid bedraagt dus 3 reeën per 100 ha.

We willen er echter op wijzen dat de reeën ernstig worden bedreigd, door de toenemende achteruitgang van het woud, door de bezoekersdruk, maar vooral door het aantal honden dat los rondloopt in het bos. Dit laatste punt werd op treffende wijze aangetoond in maart 1997 toen twee zwerfhonden 's nachts op reeënjacht gingen in het Zoniënwoud, waarbij ze er ten minste een twintigtal doodden, waaronder drachtige vrouwtjes.

De evaluatie van dit incident ligt ter studie en zal wellicht de nadruk leggen op de verschillende reglementeringen die in de drie Gewesten worden gehanteerd voor het woud.

Het BIM voert verschillende acties om deze diersoort te beschermen:

- Een aangepast beheer van het woud, met onder andere de aanplanting of het behoud van voldoende kreupelhout en struiken waarin de ree zich kan verschuilen.
- Informatie ten behoeve van het publiek over de gevaren van de honden. De honden moeten verplicht aan de leiband worden gehouden in de bosreservaten en de speciale beschermingszones.
- Het BIM vangt gewonde dieren op en verzorgt hen.
- Het BIM treft de nodige maatregelen om inbreuken streng te kunnen bestraffen, bekeuringen te kunnen opstellen en de nodige veroordelingen te bekomen.

5. Rode eekhoorn

In 2001 zette een onderzoeker van de Universiteit Antwerpen een onderzoek op naar de aanwezigheid van eekhoorns in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het onderzoek had als bedoeling te onderzoeken waar de eekhoornpopulaties voorkomen en welke, in het raam van het ecologisch netwerk, de mogelijkheden van verspreiding naar de stad toe zijn. De aanwezigheid van de soort werd bestudeerd door te zoeken naar nesten en voedingsresten in meer dan 350 groenzones (alle bossen, parken en grote privé-domeinen), een veel beperktere methode dan die van de visuele waarnemingen.

In iets meer dan de helft van de bestudeerde zones werd, tussen 1998 en 2001, minstens eenmaal een eekhoorn waargenomen en in meer dan 10 % waren op permanente wijze eekhoorn aanwezig. Vooral het Zoniënwoud herbergt een grote eekhoornpopulatie. Deze zoogdieren zijn ook aanwezig in andere grote boszones zoals het Verrewinkelbos en het Laarbeekbos, alsook in sommige grote beboste parken (bijv. het Dudenpark, het Woluwepark, het Koninklijk Domein van Laken. Sommige andere bossen en beboste parken herbergen ook eekhoornpopulaties, maar zijn zo klein dat hun overleven wellicht te danken is aan het feit dat exemplaren van grotere bossen aan de rand er zich naartoe begeven. Er zijn ook bosjes die, hoewel ze te klein zijn om nog maar één eekhoorn te herbergen, toch van belang zijn als voedingsbron. Wel moet vermeld worden dat er bijna nergens nesten werden gevonden. Als ergens een eekhoorn wordt waargenomen wil dat dus niet noodzakelijk zeggen dat hij er nestelt.

De jongste jaren valt een toename van het aantal eekhoorns waar te nemen: terwijl er in de jaren '60-'70 niet veel exemplaren over bleven, wellicht als gevolg van een ziekte, begint het aantal eekhoorns opnieuw te stijgen. Dat verschijnsel is ongetwijfeld deels te wijten aan de volledige bescherming die de soort geniet, zowel in het Vlaams Gewest (sinds 1992) als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (ordonnantie 1991).

Het onderzoek heeft een licht geworpen op een aantal factoren die de verspreiding van eekhoorns van de rand naar het centrum alsook de levensvatbaarheid van geïsoleerde populaties kunnen beïnvloeden. Een groot probleem is het feit dat de meeste van de bestudeerde zones te klein zijn om één of meer eekhoorns de mogelijkheid te bieden er te overleven. Dat betekent echter niet dat deze zones van geen belang zijn voor de soort, aangezien ze een zeer belangrijke rol kunnen spelen als voorlopige habitat bij de zoektocht naar een meer aangepaste boszone of als verbindingselement tussen meerdere kleine zones.

Een uitbreiding van de oppervlakte van de bestaande zones zou natuurlijk de ideale oplossing zijn om een positieve invloed uit te oefenen op de aanwezigheid van eekhoorns en tal van andere soorten, maar binnen een stedelijk weefsel als in Brussel is dat slechts zeer zelden mogelijk. Een factor waarop makkelijk kan worden ingewerkt is de kwaliteit van de verschillende zones. Er kunnen een aantal maatregelen worden genomen zoals het aanplanten of spontaan laten groeien van bomen met zaden die door eekhoorns worden gegeten. Ook een iets natuurlijker beheer van sommige parken waarbij men het onderhoud spontaan laat groeien, waarbij dood hout niet wordt verwijderd (allebei nauwelijks aanwezig in sommige parken) en waarbij oude en holle bomen behouden worden, zou de aanwezigheid van tal van soorten bevorderen. De bereikbaarheid van de verschillende zones kan overigens worden verbeterd door kleine bosjes zich te laten ontwikkelen of door te voorzien in gesloten bomenrijen die als verbindingselement kunnen fungeren. Met deze verschillende elementen wordt rekening gehouden in het raam van de uitvoering van het ecologisch netwerk en het gedifferentieerd beheer (zie Schriftje "Grondgebruik en landschappen in Brussel").

6. De vlemuizen en het Europese LIFE-project

De vlemuizen vormen de groep zoogdieren die in het algemeen het meest bedreigd is in Europa. Net als de andere zoogdieren worden de vlemuizen beschermd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ze genieten bovendien een bijkomende bescherming door de toepassing van het Verdrag van Bonn ("Verdrag over de bescherming van de trekkende wilde diersoorten", 23.06.1979 - 82/461/EEG) en van het "Akkoord Vlemuizen". Dit akkoord, dat op 25.04.96 werd ondertekend door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, vraagt dat alle mogelijke maatregelen worden genomen om de vlemuissoorten optimaal te beschermen en te beheren aan de hand van studies en onderzoek en door het treffen van beheersmaatregelen en de bewustmaking van het publiek. In 1994 werd een ruwe inventaris opgesteld van de soorten vlemuizen in het Gewest. Hieruit bleek dat hun aantal afnam, vermoedelijk te wijten aan de verdwijning van hun zomer- en winterverblijfplaatsen.

Aan de andere kant heeft het KBIN al verschillende keren gewezen op het bijzonder groot aantal vlemuissoorten in het Gewest, vooral in de buurt van de bossen en de grote bosparken met grote watervlakken: het Zoniënwoud met zijn bossen en aangrenzende domeinen, het Vorsterijplateau, de grote halfnatuurlijke gebieden zoals de Kauwberg, Neerpede, het Moeraske en het Walkierspark, bossen zoals Kinsendaal-Kriekenput, het Poelbos... Van de 19 vlemuissoorten die België rijk is, werden er 17 aangetroffen op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het is deze uitzonderlijke rijkdom die onder andere de aanduiding van drie Speciale Beschermingszones (SBZ) verantwoordt voor het netwerk Natura 2000, in toepassing van de Habitatrichtlijn 92/43/EEG. Vier vlemuissoorten van het

Gewest komen voor in bijlage II van deze richtlijn waarin een opsomming staat van de dier- en plantensoorten van communautair belang waarvoor het behoud de omschrijving van speciale beschermingszones vergt. Het gaat om de valse vleermuis (*Myotis myotis*), mopsvleermuis (*Barbastella barbastellus*), de ingekorven vleermuis (*Myotis emarginatus*) en de meervleermuis (*Myotis dasycneme*). Bovendien zijn levensvatbare populaties voor dertien of zelfs zestien soorten van het Gewest opgenomen in bijlage IV betreffende de soorten van communautair belang waarvoor een strikte bescherming nodig is.

De Europese Unie beschikt sinds 1992 over een Europees Fonds voor het Leefmilieu, het financiële instrument LIFE. Het natuurbehoud is een belangrijk onderdeel van dit fonds: elk jaar wordt 40 tot 50 miljoen euro uitgetrokken voor acties die hoofdzakelijk bijdragen tot de invoering van het netwerk Natura 2000. Het BIM, in samenwerking met het KBIN, heeft een cofinanciering gekregen van het LIFE-programma voor een project van vier jaar (1998-2002) dat erop gericht is de vestigingsmogelijkheden van vleermuizen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te maximaliseren. Om de goede werking van het LIFE-programma te waarborgen werden twee andere samenwerkingsakkoorden gesloten, enerzijds met de vzw Natuurreservaten en anderzijds met de vzw Natuurpunt, aangezien beide verenigingen hebben meegewerkt aan de wetenschappelijke follow-up van het project.

6.1. Doelstellingen van het LIFE-project

6.1.1. Bescherming van de habitat van de vleermuizen

Het hoofddoel van het project was in het Brussels Gewest te voorzien in zoveel mogelijk habitats voor vleermuizen (de groep zoogdieren die op Europese schaal het meest bedreigd wordt). Via het project wil men inwerken op het volledige ecosysteem omdat vleermuizen veeleisend zijn in termen van kwaliteit en diversiteit van de biotoop (beboste ruimten, gazons met bloemen, winter- en zomerverblijfplaatsen, holle bomen, zuiver water, insecten...). Aangezien vleermuizen een relatief hoge plaats in de voedselketen innemen, veronderstelt hun aanwezigheid overigens de aanwezigheid van heel wat andere soorten.

De factoren die vleermuispopulaties beperken zijn enerzijds de beschikbaarheid van schuilplaatsen voor voortplanting en winterslaap, en anderzijds de voedselvoorzieningen en de toegankelijkheid van hun jachtterreinen.

De meeste kwetsbare vleermuissoorten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gebruiken boomholtes als schuilplaats. Om hen maximale bescherming te bieden werd tijdens de winter een inventaris opgemaakt van de dode en holle bomen in het Zoniënwood (50% van de oppervlakte), in een aantal grote parken (Woluwepark, park Ten Reuken, Koning Boudewijnpark) en in 10 andere groengebieden, parken en natuurreservaten (Kinsendaal-Kriekenput, Verrewinkelbos, Kauwberg, Bronnenpark, Maloupark, Tournay-Solvaypark, Zavelenberg, Laarbeekbos, Poelbos, Dielegembos). Zo werd een totale oppervlakte van 1134 ha geïnventariseerd en werden 1197 bomen gemerkt, in kaart gebracht en beschreven. De gemerkte bomen zullen worden behouden (behalve als het om veiligheidsredenen onmogelijk is).

In het kader van deze actie worden ook speciale nestkastjes geplaatst om het aanbod van schuilplaatsen te vergroten (voornamelijk daar waar er te weinig holle bomen zijn, of waar deze bomen om veiligheidsredenen niet kunnen worden behouden). Tegelijk worden inrichtingswerken uitgevoerd in bepaalde gebouwen die deel uitmaken van het openbaar domein. Voorbeelden zijn de inrichting van de daken van boswachterswoningen en parkwoningen, van het kasteel Tournay-Solvay, van de drie pedagogische stadsboerderijen, en van kelders en oude schuilkelders tegen luchtaanvallen.

Naast de uitbreiding van het aanbod aan schuilplaatsen werd ook onderzoek verricht naar de mogelijkheden om de kwaliteit, hoeveelheid en toegankelijkheid van de voedingsgebieden - zones waar de vleermuizen jagen en zich voeden - te verhogen. Deze gebieden komen hoofdzakelijk overeen met de vijvers, de open milieus of de overgangsvegetatie tussen de bossen en de open plekken omdat de vleermuizen hier heel wat insecten vinden. Er zal een gedetailleerde inventaris en evaluatie van worden opgesteld. De sleutelementen in dat verband zijn enerzijds de kwaliteit van het water van de vijvers en overgangsgebieden en anderzijds de aanwezigheid van verbindingzones tussen de schuilplaatsen en de voedingsgebieden.

Deze drie factoren werden tijdens het project grondig bestudeerd, de eerste via een gedetailleerde analyse van de netwerken van vijvers waardoor een specifiek beheersschema kon worden uitgewerkt in het raam van het blauw netwerk, de tweede via een project rond het beheer van weilanden - waarbij gezocht

werd naar een verband tussen het beheertype, de aanwezige insectensoorten en de voedingseisen van de vleermuizen - en de derde factor via een gepaste aanpassing van het groen netwerk, rekening houdend met de verbindingen tussen de voedingsgebieden en rustzones.

De beheersprotocollen die werden uitgewerkt, werden opgenomen in de beheersplannen die door het BIM worden opgesteld voor de Speciale Beschermingszones. Deze integratie zal gebeuren in overleg met de verschillende partijen die betrokken zijn bij de invoering van en het toezicht op de beheersplannen. In het raam van het project werden beheersplannen opgesteld voor het Rood Klooster, het Laarbeekbos, het Vuurkeiendomein, Kinsendaal, het Zoniënwoud en Drie Fonteynen. De plannen voor de Vuilbeek en de Verdrongen Kinderen werden voltooid vóór de lancering van het LIFE-project. De natuurreservaten en de parken waarvoor er geen beheersplan werd opgesteld, worden zo veel mogelijk ecologisch beheerd. Een voorlopige praktische beheershandleiding, met beheersrichtlijnen voor alle speciale beschermingszones, werd uitgewerkt en zal worden ingepast in het definitieve beheersplan en dat in het raam van het netwerk Natura 2000.

6.1.2. Informatie en bewustmaking van het publiek

Het publiek werd geïnformeerd en gesensibiliseerd via de organisatie van studiedagen, informatievergaderingen en evenementen (« Internationale nacht van de vleermuis ») alsook de verspreiding van brochures en documenten die de bewoners o.m. willen aanmoedigen om woningen en privé-ruimten zodanig in te richten dat er plaats is waar vleermuizen zich kunnen nestelen. Bovendien werden op 30 verschillende plaatsen, verspreid over de voornaamste groene ruimten, infoborden geplaatst om het grote publiek vertrouwd te maken met de verschillende ecologische aspecten van deze zoogdieren.

Dit project beoogt een aanzienlijke toename van het aantal vleermuizen en van de plaatselijke distributie van de handvleugeligen, zodat het Gewest volop zijn rol van schuilplaats kan spelen, waardoor van hieruit ook de omliggende regio's opnieuw kunnen worden ingenomen. Het project kan overigens model staan voor andere steden met een voldoende groot groen randgebied.

7. Exotische soorten

We tellen 3 soorten exotische zoogdieren in het Brussels Gewest, nl. : de bruine rat (*Rattus norvegicus*), de muskusrat (*Ondatra zibethicus*) en de Siberische grondeekhoorn, gemeenzaam Koreaanse eekhoorn genoemd (*Tamias sibiricus*). Beide rattensoorten hebben een impact op de stabiliteit van de rivieroeveren, maar lijken geen directe problemen te veroorzaken voor de inheemse soorten. De populatie Koreaanse eekhoorns is ontstaan uit gekweekte exemplaren die in de jaren '70 werden vrijgelaten. Hun aantal wordt, naar gelang van de bron, op 2000 tot 7500 exemplaren geraamd en beperkt zich momenteel voornamelijk tot het Zoniënwoud. De Koreaanse eekhoorn is minder angstig en leeft minder in de bomen dan de Rode eekhoorn en laat zich probleemloos door wandelaars bewonderen. Aangezien beide soorten verschillende ecologische biotopen bezetten, zouden ze in principe niet met elkaar moeten wedijveren. Aangezien de Koreaanse eekhoorn grote voedselvoorraden aanlegt en het aantal exemplaren zeer hoog is, kan voedselconcurrentie met de Rode eekhoorn en andere zoogdieren en zaadetende vogels echter niet worden uitgesloten, zeker in jaren met weinig zaden. Onderzoek over het onderwerp heeft tot nu toe nog niet geleid tot het omschrijven van een betekenisvol verband tussen de snelle ontwikkeling van de soort en de sterke achteruitgang van de vogelpopulaties.

Bronnen

1. BIM: "Verslag over de staat van het Leefmilieu in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - 1994", BIM-rapporten nr. 9, 1996.
2. DA CAMARA, M. & DE CARITAT, A.K. : "Réseau d'information et de surveillance de la biodiversité et de l'état de l'environnement de la Région de Bruxelles-Capitale" ("Netwerk voor informatie over en toezicht op de biodiversiteit en de staat van het leefmilieu in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest"), Eindrapport 1996. Conventie BIM-UCL/FBDB, 1996.

3. DEVILLERS et al.: "Liste provisoire d'espèces de mammifères menacées et éteintes en Région de Bruxelles-Capitale" ("Voorlopige lijst van bedreigde en uitgestorven zoogdiersoorten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest"), KBIN, voor de conventie BIM-UCL/FBDB, 1997.
4. GRYSEELS, M.: "La Directive "Habitat" 92/43/EEG en Région de Bruxelles-Capitale" ("De richtlijn "Habitat" 92/43/EEG in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest"), BIM, Technisch dossier voor de voorstelling van de "Speciale Beschermingszones", 1996.
5. GRYSEELS, M. : "Data on Animal and Plant Populations in the Brussels Capital Region. OECD and EUROSTAT environmental data base: 1996 vragenlijst. Partim: Wildlife (Fauna and Flora)", BIM, technisch dossier, 1996.
6. GRYSEELS, M. : "Data on Animal and Plant Populations in the Brussels Capital Region. Milieudatabase OESO en EUROSTAT: 1998 vragenlijst. Partim: Wildlife (Fauna and Flora)", BIM, technisch dossier, 1998
7. DEVILLERS, P. en DEVILLERS-TERSCHUREN, J. : "Mammifères de Bruxelles, facteurs de risque et mesures de gestion" ("Zoogdieren van Brussel, risicofactoren en beheersmaatregelen) in BIM "Kwaliteit van het Leefmilieu en biodiversiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest". Studiedocument van het KBIN nr. 93: 147-164, 1998.
8. BIM, dossier LIFE-Nature met betrekking tot het project "Aanleg van de speciale beschermingszones in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest", niet gepubliceerd
9. BIM, folder "De ree", 1997
10. BIM, folder "De vos", 1997
11. BIM, folder "Aanleg van de speciale beschermingszones in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 1998-2001", 1999
12. GRYSEELS, M. en COURTENS W. « Fauna in he Brussels Hoofdstedelijk Gewest », BIM, technisch dossier, 2002.
13. GRYSEELS, M. "Convention on biological biodiversity - Biological diversity in Belgium : a country study. Partim : threats to biodiversity & imports (alien species) - Brussels Capital Region", in press. IRScNB-KBIN (ed.), 2002.
14. COURTENS W. « Brusselse Life project :Inrichting van Speciale Beschermingszones in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest », BIM, technisch dossier, 2003.

Andere fiches in verband hiermee

Schriftje "Fauna en Flora in Brussel"

- 2. Vogels
- 3. De zangvogels in het Zoniënwoud
- 4. De exotische vogels in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- 5. Reptielen en amfibieën
- 6. De hogere planten
- 7. Mossen, Schimmels en Korstmossen
- 8. Vissen
- 9. Ongewervelde dieren

Schriftje "Grondgebruik en landschappen in Brussel"

- 3. Begroeningsgraden en groene ruimten
- 4. Inrichting en beheer van openbare groene ruimten door het BIM van 1993 tot 2001

- 5. Biologisch patrimonium: beschermde gebieden
- 6. Het Groen Netwerk
- 7. Hydrografisch net

Auteur(s) van de fiche

YOURASSOWSKY Catherine, GRYSEELS Machteld, DE VILLERS Juliette

Actualisering : DE VILLERS Juliette, COURTENS Wouter